

ELATINE HEXANDRA (LAP.) DC. EN GRATIOLA OFFICINALIS L.

IN HET WIEL BIJ NIEUWKUIK

door Chr.G. van Leeuwen (Utrecht)

(ontv. 21 maart 1958)

Het wiel dat bij Nieuwkuik (ten westen van 's-Hertogenbosch) achter de oude Heidijk ligt en tegenwoordig als zwembad fungeert, was bekend als één van die verzamelpunten van floristische merkwaardigheden waaraan ons land vroeger geen gebrek had.

Volgens ons ten dienste staande gegevens groeiden hier nog in 1944 de volgende soorten op de oever: *Eleocharis multicaulis*, *Littorella uniflora*, *Baldellia ranunculoides*, *Gratiola officinalis*, *Pilularia globulifera*, *Anagallis tenella*, *Scirpus fluitans* en *Hypericum helodes*. In het water bovendien *Myriophyllum alternifolium*, *Potamogeton oblongus* en *P. zizii*.

Dit selecte, duidelijk atlantisch getinte gezelschap behoort tot het *Helodosparganion* B.Bl. en Tx.43, een verbond van de klasse der *Littorelletea*.

Vorig jaar vonden wij, bij een nogal vluchtig bezoek aan dit terrein, op de oever de vier eerstgenoemde soorten in grote hoeveelheden terug, met dien verstande dat i.p.v. *Baldellia ranunculoides* steeds *B. repens* werd aangetroffen. De overige oeverplanten leken ons wel verdwenen.

In de buurt van de zwemgelegenheid vonden wij op het kale zand *Eleocharis acicularis* en even verderop, onder water, een heldergroen plakkaat van dicht op een groeiende plantjes, die aan een *Callitriche* deden denken maar zich van dichtbij bekeken als een *Elatine* ontloopten en wel als *E. hexandra*, met drietallige, gesteelde bloempjes.

E. hexandra is volgens Oberdorfer (1957) een soort van het dwergbiezenverbond (*Nanocyperion*), die evenals *E. triandra* en *E. hydropiper* thuis behoort in het *Eleocharitetum soloniensis*, tezamen met *Eleocharis soloniensis* en de *Scrophulariaceeën* *Limosella aquatica* en *Lindernia pyxidaria*.

In Nederland is *E. hexandra*, in tegenstelling tot de beide andere *Elatine*-soorten, die zich vnl. aan rivieroeveren en daarop gelijkende biotopen houden en bij ons vroeger vooral van het zoetwatergetijdengebied bekend waren, ook in verschillende vennen gevonden, speciaal op de Noord-Veluwe. Men kan dit misschien in verband brengen met het atlantisch-mediterrane areaal van deze soort. *E. triandra* en *E. hydropiper* hebben een veel groter verspreidingsgebied.

Zeer belangwekkend is ook het voorkomen bij Nieuwkuik van de continentale, in Nederland min of meer aan het rivierengebied gebonden *Gratiola officinalis*, die hier in het *Eleocharitetum multicaulis* groeit maar elders in ons land ook van geheel andere gezelschappen bekend is. Hoewel er op het eerste gezicht wei-

nig of geen oecologische overeenkomst lijkt te bestaan tussen deze gezelschappen is er toch één punt van gelijkheid. Al deze begroeiingen hebben nl. een veranderlijke grondwaterstand met afwisselend inundatie en oppervlakkige uitdroging. Men krijgt verder de indruk dat *Gratiola* overal enigszins stikstofminnend is.

Zo staat de plant langs de oever van de Grift, aan de voet van de Grebberg, in een begroeiing met elementen uit het *Agropyro-Rumicion crispi* en het *Bidention* op een plaats waar ook *Eleocharis acicularis* groeit. Men zou, wat de standplaats betreft, ook zijn familieleden *Limosella aquatica*, een *Nanocyperion*-soort, en *Mimulus guttatus*, een nitrophiele plant, kunnen verwachten. Langs de oever van de Grift is ook de *Nanocyperion*-soort *Cyperus fuscus* waargenomen.

Bij Den Bosch groeide *Gratiola*, evenals bij Geldrop, in moerassige beekdalhooilanden met *Magnocaricion* en daarbij aansluitende *Molinion*-begroeiingen, eveneens met elementen van het *Agropyro-Rumicion*. Oberdorfer (1947) vermeldt *Gratiola* ook van *Magnocaricion*- en *Molinietalia*-gezelschappen, terwijl Wagner (1950) hem noemt uit de nitrophiele subassociatie met *Ranunculus repens* van het *Eu-Molinietum* in het Wiener Becken.

Hoewel het wiel bij Nieuwkuik het karakter heeft van een heideven, is het oorspronkelijk wel een doorbraakkolk geweest in een rivierzandgebied, uit de tijd toen de verschillende overlaten in deze omgeving nog werkten. De wielen bij Orthen, oostelijk van Den Bosch, waar indertijd ook *Gratiola* en *Baldellia repens* groeiden, zijn geografisch met het wiel van Nieuwkuik vergelijkbaar.

Het *Eleocharitetum multicaulis* met *Gratiola* en *Elatine hexandra* kan misschien als een fluviaatiele vorm van dit gezelschap worden beschouwd.

Een derde *Nanocyperion*-soort, nl. *Ludwigia palustris*, die vroeger op verschillende plaatsen in Nederland voorkwam en nu alleen nog maar bekend is van het Ketelaarskolkje bij Deventer, heeft in Europa, evenals *E. hexandra*, een atlantisch-mediterrane verspreiding. Hoewel *Ludwigia* vooral in het stroomgebied van rivieren en beken is gevonden, o.a. tezamen met *Gratiola* in "de Zeggen" bij Geldrop, was de plant toch ook in buiten een stroomgebied gelegen vennen thuis, vergelijkbaar dus met *E. hexandra*.

- Oberdorfer, E. 1947. Excursionsflora für Südwestdeutschland.
 ,, 1957. Süddeutsche Pflanzengesellschaften.
Wagner, H. 1950. Das Molinietum im Wiener Becken. Vegetatio 2, 1950.